

SIMBIOZA
ŠOLA

Osnovna šola Odranci
Prešernova 1

9233 ODRANCI

os.odranci@guest.arnes.si, info@odranci.si, tel: 02 573 70 10, fax: 02 573 70 18

ODRANSKI MOJSTRI

Avtorice:

Zala Ferenčak, 8. r

Hana Ferenčak, 9. r

Lara Pintarič, 9. r

Mentorica:

Klementina Sečkar, prof. soc. in zgo., mag. prof. inkluz. pedagogike

Odranci, 2020

I. POVZETEK

Odranci – vas, ki trenutno sodi med industrijsko najrazvitejše vasi v Sloveniji. Carthago, Blisterpack, Limec, Nov dom so tovarne, ki zaposlujejo našo industrijsko cono Kamenice. V njih je zaposlenih več kot 1000 ljudi različnih poklicev: avtomehaniki, strojniki, montažerji, računalničarji, tekstilci, CNC operaterji, pisarniški delavci ... Poleg vseh teh večjih industrijskih obratov ne gre zanemariti manjših obrtnikov, ki jih je ravno tako veliko in opravljajo različne dejavnosti od kamnoseštva, gradbenega inženiringa, projektiranja, krovstva, izolaterstva, gostilničarstva, mizarstva, keramičarstva ... Skratka pisana družčina različnih poklicev, ki deluje v Odrancih.

Cilj raziskovalne naloge Odranski mojstri je bil spoznati poklice, ki so bili živi v naši vasi v preteklosti, nekateri od teh pa so živi še danes. Koliko jih je bilo, kaj so opravljali, kakšen je bil njihov zaslužek, s kakšnimi orodji so delali, ali so se za poklic posebej izobraževali in kje, ali so svojo poklicno dejavnost prenesli na potomce, ali jo le-ti hranijo še danes, kaj zanimivega se jim je ob opravljanju poklica pripetilo in če morebiti obstaja kakšna legenda o njihovem poklicu. Naša radovednost pred samim raziskovanjem je bila velika, saj glede na to, da obstaja rek, da je bil prvi človek na luni Odrančan, ki je tam prodajal ajdovo kašo, pomeni, da v Odrancih že od nekdaj živijo bistri ljudje, ki radi delajo in ustvarjajo za to majhno vas veliko bogastvo, vidno navzven in navznoter.

Naloga je nastala s pomočjo monografskega gradiva, slikovnega gradiva in predvsem ustnih virov še živečih potomcev, ki smo jih obiskali in izprašali ter ob tem spoznali veliko novega, še neraziskanega. Potrebno je izpostaviti, da je bil prvoten namen raziskati le en poklic, a smo se zaradi pomanjkanja gradiva in ustnih virov odločili, da raziščemo vse poklice, ki so bili živi v naši preteklosti oziroma nekateri še danes. S tem smo zagotovo pripomogli k temu, da marsikaj ne bo šlo v pozabo in bo ostalo pomembna kulturna dediščina našega kraja. Čeprav se zavedamo, da smo verjetno od nekaterih intervjuvancev izvedeli le kanček vsega, kar je bilo, moramo biti ponosni na to, saj so to nekateri poklici, ki so bili v naši vasi živi še pred ali v času 2. svetovne vojne, brez kakšnega koli ohranjenega zapisa o njihovi dejavnosti. Obiskali smo deset vaščanov, to je potomcev vaščanov, ki so opravljali naslednje poklice: kovač, "kašar", žganjekuhar, mlinar, žagar, mlatilničar ter tkalec.

II. SUMMARY

Odranci – a village that belongs among most industrial developed villages in Slovenia. Carthago, Blisterpack, Limec, Nov dom are factories which employ our industrial zone Kamenice. More than 1000 people of different occupations are employed here: auto mechanics, operators, fitters, computer experts, textile workers, CNC operators, clerical staff etc. Beside all these larger industrial plants we must not disregard a number of minor craftsmen, who are also present and do stonemasonry, construction engineering, designing, roofing, insulation, catering, carpentry, ceramics etc. In short, a diverse company of people of different professions working in Odranci.

The aim of our research paper titled Odranski mojstri ("Masters of Odranci") was to get acquainted with professions, which were present in our village in the past, while some of them are still present nowadays. We wanted to know how many of them were in our village, what did the people do, what was their income, what tools did they work with, did they had to have some special education and where, did they transfer their profession to their offspring, did their descendants carried it on to this day, were there any interesting things that happened to them while pursuing their profession and if maybe there is a legend about their profession. Our curiosity before the research was big, while there is a saying that the first man on the Moon was a man from Odranci, who was selling buckwheat porridge there. This means that there have always been smart people living in Odranci, who like to work and make wealth for this small village, visible from inward and outward.

The research paper was made with the help of monographic material, graphics and oral sources of the living descendants we have visited and questioned them and thus discovered a lot of new unexplored things. We have to stress that the original aim was to explore only one profession but since there were not enough material and oral sources, we have decided to explore all the professions from our past and some of which are still present today. In this way, we were definitely of great help so that many things will not be forgotten and will remain an important cultural heritage of our village. Though being aware that we have learnt only a small amount of past events from some of the interviewees, we must be proud of it, because these are some of the professions, which were present in our village from the time before or during the World War II, but there are no written records about their existence. We have visited ten villagers, descendants of those people, who worked as blacksmiths, "porridge producers", spirit distillers, millers, sawyers, threshers and weavers.

III. ZAHVALA

Za pomoč in spodbudbo pri raziskovanju ter oblikovanju se zahvaljujemo mentorici Klementini Sečkar.

Posebna zahvala je namenjena vsem, ki so nam podali kakršne koli podatke o odranskih mojstrih, gre za njihove sinove, hčere, vnuke, vnukinje. Čas, ki so nam ga namenili, je bil zares lep, saj ne samo, da so nas čakali s starimi albumi in izpisanimi podatki, pričakali so nas ob obloženi mizi, za kar se jim še posebej toplo zahvaljujemo.

Zahvaljujemo se tudi g. županu za posredovanje informacij o še živečih potomcih in Občini Odranci oziroma ge. Tadeji Gostan za posredovanje slikovnega gradiva o izvedenih projektih v Centru kulturne dediščine v Odrancih ter Mlinarjeve zgodbe.

Zahvaljujemo se g. župniku za pridobitev podatkov iz župnijske kronike iz leta 1966 ter naši ravnateljici ge. Kseniji Pahor za spodbudne besede in izkazano zanimanje za izdelovanje raziskovalne naloge.

Hvala tudi učiteljici Klari Žerdin za prevod povzetka, učitelju Ninu Gumilarju za jezikovni pregled naloge ter učitelju Mitji Utroši za pomoč pri oblikovanju naloge.

IV. POROČILO MENTORICE

Raziskovalna naloga je bila narejena na OŠ Odranci. Učenke, ki so sodelovale pri nastajanju le-te, obiskujejo 8. oziroma 9. razred: Zala Ferenčak, Hana Ferenčak in Lara Pintarič.

Uvodoma sem učenkam predstavila vse raziskovalne naloge, ki so bile narejene na šoli pred leti pod mojim mentorstvom. Učenkam sem dala nekaj časa za razmislek o tem, kaj bi raziskovale, nato pa smo se skupaj dogovorile, da bo tema našega raziskovanja predstaviti vse poklice, ki so bili v preteklosti oziroma se določeni izvajajo še danes in so pomembni za našo vas. Odločitev za to je bila soglasna, saj si vse želimo, da ne bi v naši vasi nič potonilo v pozabo.

Vsaka izmed učenk je k sami nalogi pristopila dokaj odgovorno in vestno. Čeprav je bilo veliko terenskega dela, ni bilo nobene težave pri uskladitvi terminov. Potrebno je poudariti, da gre za učenke, ki so dokaj uspešne pri šolskem delu, se udeležujejo različnih tekmovanj in imajo še izvenšolske dejavnosti. Z veseljem so se lotile izdelovanja raziskovalne naloge in k vsakemu obisku vaščanov pristopile izredno organizirano. Dogovorile so se, kdo bo izpraševalec in kdo bo zapisovalec, za fotografiranje pa so določile kar mene.

Po pridobitvi podatkov, ki so jim jih posredovali vaščani, smo skupaj določile vsebine, ki jih bo katera izmed njih predstavila v nalogi. Vse tri so sestavile raziskovalne metode. Hana je bila odgovorna za pregled literature, na podlagi katerega je oblikovala krajši uvod naloge. Nato je predstavila kovača Čeha, mlatilničarja Horvata ter žagarja Horvata. Zala je predstavila kovača Casarja, mlinarja Knausa ter tkalca Antolina. Lara pa je predstavila "kašarja" Horvata in Kavaša, žganjekuharja Kavaša ter mlinarja Balažica. Vse tri učenke so oblikovale zaključek naloge in njen končen izgled.

Kot mentorica sem bila s pristopom in delom vseh sodelujočih učenk izredno zadovoljna. Skupaj nam je tako uspelo veliko. S tem smo zagotovo pripomogle k ohranjanju kulturne dediščine v kraju, saj so učenke pridobile veliko slikovnega gradiva in drugih informacij, doslej še neodkritih in neznanih vsem nam. Takšnih predanih raziskovalcev si želim še v prihodnje.

Mentorica: Klementina Sečkar

V. KAZALO VSEBINE

1. UVOD	8
2. METODOLOGIJA RAZSIKOVALNEGA DELA.....	10
2. 1 Potek raziskave	10
2. 1 Metode dela	10
3. ZGODOVINA DOMAČE OBRTI NA SLOVENSKEM.....	11
4. ODRANSKI MOJSTRI.....	12
4. 1 Kovaštvo	12
4.1.1 Alojz Čeh	12
4. 1. 2 Franc Casar	15
4. 2 "Kašarstvo"	21
4. 2. 1 Jože in Elizabeta Kavaš	21
4. 2. 2 Horvat Karel.....	23
4. 3 Žganjekuha	25
4. 3. 1 Ivan Kavaš	25
4. 4 Mlinarstvo.....	28
4. 4. 1 Jurij Knaus	29
4. 4. 2 Jože Balažic	34
4. 5 Žagarstvo	39
4. 5. 1 Karel Horvat st. in ml.....	39
4. 6 Mlatilničarstvo.....	44
4. 6. 1 Jože Horvat	44
4. 7 Tkalstvo	47
4. 7. 1 Ignacij Antolin	47
5. SKLEP.....	51
6. LITERATURA IN VIRI	53
6. 1 Literatura	53
6. 2 Ustni viri (navedeni po abecednem vrstnem redu):.....	53

VI. KAZALO SLIK

Slika 1: Prošnja za popoldansko obrt (Vir: Alojz Čeh).....	12
Slika 2: Intervju z g. Čehom (Sečkar, 2020)	13
Slika 3: Orodje (Sečkar, 2020).....	13
Slika 4: Meh (Sečkar, 2020).....	14
Slika 5: Prikaz kovanja (Sečkar, 2020)	14
Slika 6: Francetova kovačnica (Sečkar, 2020)	15
Slika 7: Mesto Hajdinjakove kovačnice	16
Slika 8: Casar Franc st. (Vir: Casar Franc ml.)	16
Slika 9: Casar Koloman (Vir: Casar Franc ml.)	16
Slika 10: Štefan Škafar (Vir: vnukinja Staša Škafar)	17
Slika 11: Štefan Škafar (Vir: vnukinja Staša Škafar)	17
Slika 12: Franc Casar ml. in dekleta ob intervjuju (Sečkar, 2020)	17
Slika 13: Obisk iz kolonije Izak (Vir Franc Casar ml.).....	18
Slika 14: Vrtalni stroj (Sečkar, 2020).....	19
Slika 15: Primež (Sečkar, 2020).....	19
Slika 16: Brusilni stroj (Sečkar, 2020)	19
Slika 17: Center kulturne dediščine Občine Odranci (Muzej kovaštva je na sredini)	20
Slika 18: Konjska kopita v muzeju kovaštva (Vir: Občina Odranci).....	20
Slika 19: Muzej kovaštva odznotraj (Vir: Občina Odranci).....	20
Slika 20: Vhod v muzej kovaštva (Vir: Občina Odranci)	21
Slika 21: Meh v muzeju kovaštva (Vir: Občina Odranci).....	21
Slika 22: Lonček (Sečkar, 2020)	21
Slika 23: Prodajalna kaše (Sečkar, 2020).....	22
Slika 24: Prikaz čiščenja prosa (Sečkar, 2020)	22
Slika 25: Ga. Ana Borovič z dekleti (Sečkar, 2020)	23
Slika 26: Domačija in dvorišče Karlinovih, kjer je potekalo pridelovanje kaše (Vir: Borovič Ana).....	24
Slika 27: Marija in Karel Horvat, na sliki nad nevesto in ženinom (Vir: Borovič Ana).....	24
Slika 28: Ivan Kavaš ob intervjuju petošolca v letu 2015 (Vir: Petošolske novice).....	26
Slika 29: Prikaz žganjekuhe v občinski »žganjari« (Vir: Občina Odranci)	27
Slika 30: Kotel z vsemi orodji (Vir: Lara Pintarič)	27
Slika 31: Kotli (Vir: Lara Pintarič)	27
Slika 32: »Pritekla je žganica« (Vir: Lara Pintarič)	28
Slika 33: Dekleti in ga. Kristina (Sečkar, 2020)	30
Slika 34: Slika Antona Černija, ki krasi dnevni prostor ge. Kristine Zver (Vir: Kristina Zver)	31
Slika 35: Mlin v Centru kulturne dediščine (Vir: Občina Odranci).....	33
Slika 36: Mlin od znotraj (Vir: Občina Odranci)	33
Slika 37: Dekleta ob intervjuju z g. Vladom (Sečkar, 2020)	34
Slika 38: Zgrajen mlin, v zgornjem nadstropju stoji mlinar Jože (Vir: Vlado Balažic).....	34
Slika 39: Mlinar Jože (Vir: Vlado Balažic).....	35
Slika 40: Mlinski kamen (Vir: Vlado Balažic).....	35
Slika 41: Mlinski kamen s pokrovom (Vir: Vlado Balažic).....	35
Slika 42: Glavno mlinsko kolo znotraj premer 1,5 m in manjše mlinsko kolo premera 60 cm (Vir: Vlado Balažic).....	36

Odranski mojstri

Slika 43: Jermen, ki je poganjal mlinsko kolo (Vir: Vlado Balažic)	36
Slika 44: Lesena šafla in mlinarski voziček (Vir: Vlado Balažic)	36
Slika 45: Stanovanjska hiša (nastala iz mlina) (Sečkar, 2020).....	38
Slika 46: Župnijska kronika iz leta 1966 (Vir: Lojze Kozar ml.)	39
Slika 47: Postavitev lesenega okvirja za kupolo cerkve Sv. Trojice.....	40
Slika 48: Karel Horvat st. pri postavitvi lesenega okvirja z delavci	40
Slika 49: Dekleti in Karel ml. na žagi (Sečkar, 2020).....	41
Slika 50: Začetki žaganja (Vir: Karel Horvat ml.)	41
Slika 51: Desno stojita ob glavni žagi Karel st. in Karel ml. (Vir: Karel Horvat ml.).....	42
Slika 52: Karel st. (sedi sam) ob svojem izdelku (Vir: Karel Horvat ml.).....	42
Slika 53: Karel ml. in Štefan Zadavec, prvi delavec na žagi Karla st. (Vir: Karel Horvat ml.)	43
Slika 54: Dekleti in Jože Horvat (Sečkar, 2020)	44
Slika 55: Prikaz žetve z mlatilnico julija 2013 (Vir: Občina Odranci)	45
Slika 56: Moški kosci in ženske ob pripravi snopja (Vir: Občina Odranci)	45
Slika 57: Mlatitev (Vir: Občina Odranci)	45
Slika 58: Moški ob pospravljanju snopja (Vir: Občina Odranci).....	46
Slika 59: Odstranjevanje plevela (Vir: Občina Odranci)	46
Slika 60: Dekleta in Gizela Kociper (Sečkar, 2020)	48
Slika 61: Poročna obleka, ki jo je sešila ga. Gizela (Vir: Gizela Kociper)	48
Slika 62: Še ena izmed Gizelinih poročnih oblek (Vir: Gizela Kociper).....	48

1. UVOD

"En kovač konja kuje, kol'ko žebļjev potrebuje, en dva tri, pa povej število tudi ti!" pravi znana otroška izštevanka.

*"Le predi, dekle predi, prav tanko nit naredi, da se ne bo krotičila in tud' ne tkalcu trgala, in tud' ne tkalcu trgala. Drndrn, drndrn, drndrn ..."*¹

*"Ko so tkali naše trate, angelci so rajali, zelen vrt in njive zlate, sami so napajali. Oj zato, oj zato, v Odrancih je lepo, vse veselo, vse sladko, vse sladko."*²

Takšne in podobne pesmice so bile vodilo ob nastanku raziskovalne naloge »Odranski mojstri«. Želeli smo se opredeliti najprej na en poklic, a smo si na veliko srečo premislili in se odločili za prikaz večine poklicev, ki so jih oziroma jih nekateri še danes opravljajo v naši vasi.

Vsi poklici, ki smo jih spoznali, imajo skupno značilnost: vsepovsod se je pelo, pripovedovalo in imelo zares fino. Čeprav je bilo delo težko, saj je potekalo v večini ročno, se na dobro počutje ob tem nikakor ni pozabilo. Pripovedovalci, ki so kot otroci spremljali poklic svojih staršev, dedkov, stricev, imajo takšne dogodke še prav posebej v spominu. Vsakdo je namreč svoje pripovedovanje začel ali končal na način: "Spomnim se pesmi, dogodka ...". Koliko veselja je bilo moč zaslediti v njihovih očeh, ko so obujali spomin izpred 30, 40, tudi 50 let. Pa čeprav so bili v večini majhni, se določenih dogodkov zelo dobro spominjajo. Veliko vsega smo izvedeli in se tudi sami nasmejali njihovim spominom in zanimivim dogodkom.

Pred raziskovanjem nas je zanimalo, ali je bila tudi nekoč ob opravljanju poklica zahtevana papirologija in vsi dokumenti, s katerimi se je potrebno danes zelo dobro seznaniti in jih pri delu tudi uporabljati. Posebej zanimivo je bilo izvedeti, kakšne so bile reklame, s katerimi so prodajali svoje usluge. Danes namreč težko uspeš kot samostojni podjetnik brez dobre reklame. Kar je še huje, je to, da niti zares draga reklama ni garancija, da boš uspešen in boš imel strank na pretek. Zanimalo nas je tudi, kakšen je bil v resnici zaslužek, s kakšnimi orodji so delali, ali so se za poklic kaj posebej izobraževali in kje. Vsekakor pa smo imeli v glavi vseskozi vodilo, kje se je končala njihova poklicna pot. Ali so poskrbeli za to, da se je prenesla na potomce ali pa se je z njimi njihova dejavnost zaključila?

Kraj Odranci ima dolgo zgodovino. Ime je dobil po škofu in mučencu iz 9. stoletja sv. Adrijanu, ki ga leksikoni navajajo kot Hadrian, Adrian in Odhran. Češčenje tega škofa in

¹ Osnovna šola Odranci, Projekt Od lanu do platna, Odranci, 20. 10. 1995, arhiv - zasebna last mentorice.

² Prav tam.

mučenca je bilo razširjeno v Spodnji Panoniji, se pravi na tleh današnjega Prekmurja, in sicer tako na Goričkem kakor tudi na Dolinskem. Kraj Odranci pri Beltincih se v virih pojavi prej kot Adrijanci na Goričkem, in sicer leta 1322 pod imenom Adrianch. Pod takšnim imenom najdemo Odrance vse do leta 1898, ko so v madžarskem parlamentu izglasovali predlog, da se za imena krajev mora uradno uporabljati madžarska oblika, se pravi namesto "Adriancz" "Adorjanfalva, to je Adorjanova vas." Domačini pa so ohranili ime "Odranci", ker je v virih prej omenjeni škof in mučenec zapisan tudi kot Odhran.³

Kako zanimivo bi bilo raziskati začetke poklicev v naši vasi glede na omenjeni odlomek iz Zbornika. Kot lahko razberemo, je zgodovina Odrancev zares dolga in sega stoletja nazaj. Morda pa se bo kateremu izmed nas kdaj ponudila priložnost in se bo lotil raziskovanja le-te in tako nadgradil vse, kar smo izvedeli tekom raziskovanja sedaj. Če bodo tudi prihodnje generacije slonele k temu, da je dobro izvedeti veliko od ljudi, ki so že v jeseni svojega življenja, bo tudi tisto, kar se nam zdi včasih nemogoče, postalo mogoče.

³ Slavje neuničljivega upanja, Zbornik ob prvi obletnici blagoslovitve zvonikov in dokončanja cerkve Svete Trojice, str. 8.

2. METODOLOGIJA RAZSIKOVALNEGA DELA

2. 1 Potek raziskave

Najprej smo se o temi pogovorili in razmislili, kaj bi raziskali. Po izbiri teme smo si pripravili vprašanja za intervjuje, s pomočjo katerih smo prišli do ključnih podatkov, ki so potrdili *CILJE* našega raziskovanja, in sicer:

- spoznati poklice, ki so bili živi v preteklosti naše vasi,
- ugotoviti, kako je potekalo njihovo delo, kje, s kakšnimi orodji, na kakšen način, kakšen je bil zaslužek, kako so pridobivali stranke, kje in kako dolgo so se izobraževali, kakšne zanimive prigode so se jim ob opravljanju poklica pripetile, ali so poklic prenesli na potomce.

Sledilo je terensko delo, kjer smo obiskali in izprašali deset domačinov, ki so v kakršni koli sorodstveni povezavi s predstavljenimi odranskimi mojstri. Poleg njih smo obiskali tudi župnišče, kjer nam je tukajšnji duhovnik, g. Lojze Kozar ml., pokazal kroniko iz leta 1966 in predal potrebna slikovna gradiva. V veliko pomoč nam je bila tudi občinska poslovna sekretarka, ga. Tadeja Gostan, ki nam je poiskala vsa slikovna gradiva Centra kulturne dediščine in Mlinarjevo zgodbo. Ob pridobitvi vseh zahtevanih podatkov smo se tako lotili izdelave raziskovalne naloge.

2. 1 Metode dela

Pri svojem delu smo uporabili naslednje metode dela:

- intervjuji s še živečimi domačini, potomci predstavljenih "Odranskih mojstrov",
- pregled monografskega gradiva v šolski knjižnici ter Pokrajinski in študijski knjižnici v Murski Soboti, slikovnega gradiva in zbranih zapisov na Občini Odranci ter Župnijske kronike.

3. ZGODOVINA DOMAČE OBRTI NA SLOVENSKEM

Uvodoma je potrebno izpostaviti dejstvo, da vsi raziskani poklici sodijo v veliki večini med obrti, zato se bomo najprej dotaknili krajše zgodovine obrti skozi slovensko zgodovino.

Kot navaja Janez Bogataj, se je pojem domače obrti izoblikoval in ustalil šele v drugi polovici 19. stoletja. Pojem hišne industrije se je pojavil v avstrijski obrtni noveli leta 1883. Ta termin je zamenjal dotedanje označevanje domače obrti. Na srečo se ta termin ni dolgo obdržal, saj so bili mnjenja, da zveni kot nekakšen paradoks. Poleg teh omenjenih terminov zasledimo še poimenovanje domača ali hišna delavnost. Do druge svetovne vojne se je domača obrt pogosto opredeljevala kot rokodelska obrt, poleg katerih so razlikovali še med prostimi obrtni in koncesioniranimi obrtni. Po drugi svetovni vojni se je pri nas govorilo o domači obrti in posameznih njenih panogah.⁴

Kdor je sam ali s člani svoje družine na svojem domu in po "kraljevih običajih" opravljal poleg kmetijstva še kakšno domačo obrtno delo kot postranski poklic, se mu ni bilo potrebno podrežati določilom republiškega zakona o obrtništvu iz leta 1950. Tudi zakon o delovnih razmerjih (1957 in 1961) s svojimi predpisi domače obrti ni pojmoval kot delovno razmerje. Leta 1961 je bil sprejet zakon o delu na domu, ki pa tudi ni vključeval domače obrti. Šele obrtni zakon iz leta 1979 je poleg umetne obrti vključil domačo in jo opredelil.⁵

Iz tega poimenovanja obrti je razvidno, kako se je v letih to področje spreminjalo. Vseskozi pa domača obrt nikoli ni bila stalnica, temveč se je neprestano spreminjala in prilagajala potrebam posameznika ali vseh, ki so bili odjemalci obrtnih izdelkov ali storitvenih uslug posameznih izdelovalcev. Potrebno je upoštevati dejstvo, da je domača obrt eno izmed stalnih področij ljudske ustvarjalnosti, inovativnosti. Z njo lahko spremljamo dinamičen razvojni proces.⁶

Navedena dejstva nakazujejo, da je bil in mora ostati poklic obrtnika cenjen predvsem zaradi svoje dolge zgodovine in začetkov delovanja. Zaradi vseh tehnoloških napredkov se mora obrtnik vseskozi izobraževati in iskati nove poti izdelovanja, zato se nam še kako zdi pomembno dejstvo, da si za svoje delo zasluži primeren zaslužek. Kako je bilo s tem v primeru naših raziskanih poklicev – obrtnikov pa v nadaljevanju.

⁴ Bogataj, Domače obrti na Slovenskem, str. 3 in 4.

⁵ Prav tam, str. 5.

⁶ Prav tam.

4. ODRANSKI MOJSTRI

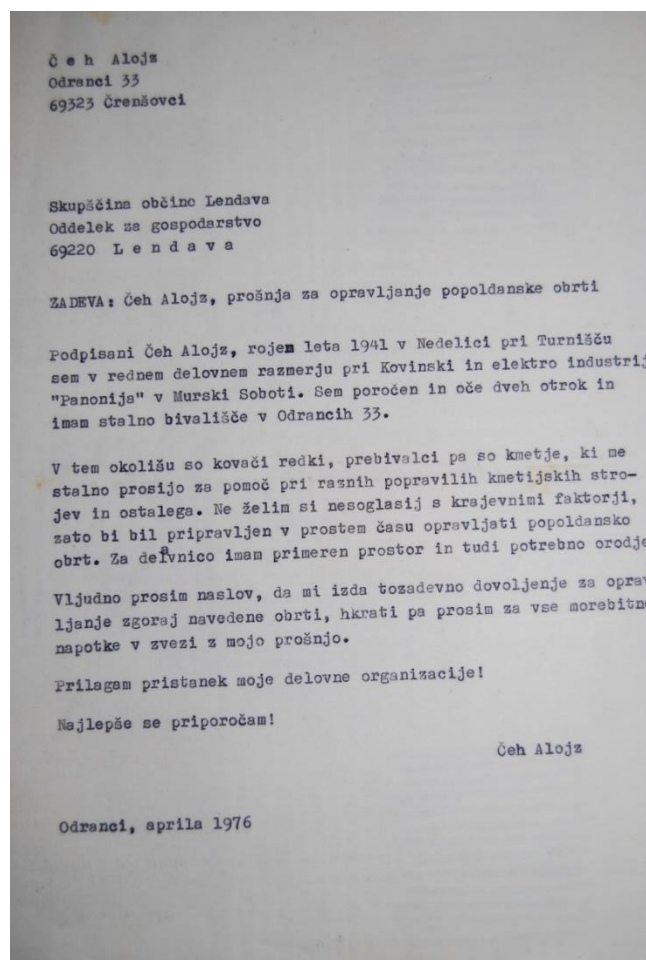
4. 1 Kovaštvo

Slovenski entografski leksikon opisuje kovaštvo kot obrtno obdelovanje kovin, zlasti železa in jekla, v toplem in hladnem stanju z različnimi tehnološkimi postopki. Kovaštvo je na podeželju poznano od 10. stoletja, v mestih se pojavi po 12. stoletju. Prvotno je kovaštvo povezovalo obrtne zvrsti, ki so se sčasoma osamosvojile, t.j. žabljarstvo, ključarničarstvo, puškarstvo. V kovaški obrti razločujemo podkovno, orodno, vozovno in stavbno kovaštvo. Na podeželju so se izmed imenovanih ohranile prve tri. Podkovni kovači so izdelovali konjske in volovske podkve, vozovni so skrbeli za okovanje različnih vrst vozov in njihovo popravilo, orodni pa so izdelovali in popravljali kmetijska in gozdarska orodja in naprave.⁷

4.1.1 Alojz Čeh⁸

G. Alojz nas je pričakal z mislijo: *"En kovač-ni kovač, dva kovača- pol kovača, trije kovači - cel kovač."*

G. Čeh je že pri 24. letih odšel od doma s trebuhom za kruhom. Najprej je bil zaposlen v Nemčiji, kjer je vozil žerjav. Še pred tem pa je delal v Gradcu kot varilec. S 33 leti je prišel domov in imel redno službo v Panoniji, popoldan pa štiriurno popoldansko obrt v kovačnici, kar je delal v letih 1972–1976. Po stečaju v Panoniji pa je aprila 1976 odprl najprej popoldansko, nato pa celodnevno obrt kot kovač in jo opravljal vse do upokojitve leta 1999.

Slika 1: Prošnja za popoldansko obrt (Vir: Alojz Čeh)

⁷ Baš (dalje Baš), Slovenski etnološki leksikon, str. 242.

⁸ ČEH, Alojz (roj. 1941). Pridobljeno 22. 1. 2020.

Slika 2: Intervju z g. Čehom (Sečkar, 2020)

G. Alojza je nad kovaštvom navdušil njegov oče. Sam ni domačin, saj je rojen v Nedelici, kjer sta bila kovača tako njegov oče kot tudi dedek. Izpostavil je, da je bil poklic kovača nekoč izredno cenjen poklic in da je doma v Nedelici pomagal očetu kot vajenec 3 leta, vajeniško šolo pa je obiskoval v Lendavi. V takratnih časih si po vajeniški dobi moral opraviti pomočniški izpit ter teoretični zagovor, ki ga je g. Čeh opravil v Obrtni zbornici v Murski Soboti. Nato se je priženil v Odrance in si leta 1972 zgradil kovačnico.

Prva kovaška orodja si je nabavil v Selu na Goričkem. To je bilo že rabljeno orodje, saj je njegov lastnik umrl, in sicer: nakovalo, klešče, meh (potreboval ga je, ko še ni bilo elektrike), stružnico. Da mu vsa ta orodja veliko pomenijo še danes, ko uživa v svoji upokojitvi, kaže dejstvo, da je njegova delavnica kot nedotaknjena in polna vseh različnih orodij. Povedal je, da je določena orodja podaril (v muzej kovaštva v Centru kulturne dediščine v Odrancih, in sicer primež, klešče), za varilni aparat, ki mu je najljubši, pa se je pošalil, da ga bo odnesel s seboj v onostranstvo.

Slika 3: Orodje (Sečkar, 2020)

Odranski mojstri

Slika 4: Meh (Sečkar, 2020)

Nekoč je vsaka hiša rabila kovača, zato ni poznal prostega časa, saj je delal tudi v nedeljo. Včasih se še pošteno najedel ni in že je prišla stranka.

Na začetku so vse delali ročno. Ko še ni bilo elektrike, se je varilo na plin in delo je potekalo ob petrolejkah. Konec 90-ih je bilo po njegovem lažje biti obrtnik, ker se je orodje moderniziralo.

Glede strank ni bilo nikoli težave, saj so prihajale same od sebe, brez kakršne koli reklame. Imel je redne stranke vse od Gederovcev do Pinc. V začetku so prihajale s kolesom, traktorjem. Imel je tudi eno stalno stranko s hrvaške meje iz vasi Šprinc. Med svoje pomembne izdelke šteje oljni rezervoar, ko se je vzpostavila kurjava za olje. Povedal je, da je bil s plačilom strank zadovoljen.

Svojega poklica ne bi zamenjal za nobenega drugega. Kljub želji, da bi sin naprej opravljal dejavnost kovača doma, se mu le-ta ni uresničila, saj je le-ta trenutno zaposlen v drugem podjetju.

Kot zanimivost g. Alojz izpostavi, da še danes vsak dan obišče delavnico in obuja spomine. Ko je bolan, se obleče v delavsko opravo, včasih tudi umazano in se kot tak tudi ob nedeljah odpravi v delavnico. To mu pomaga do hitrejšega okrevanja. Sam sicer pravi, da čim starejši je, tem boljši je.

Zanimivo je tudi to, da so okoliški vaščani (oddaljeni tudi 1,5 km) vedeli, kdaj je g. Alojz zaključil s svojim delom v delavnici, in sicer po lučeh. Ko jih je ugasnil, je pomenilo, da je delo končano. G. Alojz je obenem prvi kovač v lendavski občini, ki je imel celodnevno obrt. Vsi ostali kovači so bili kovači samo s popoldansko obrtjo in rednimi službami v drugih podjetjih.

Pred 4 leti (29. 1. 2015) se mu je zgodila nezgoda ob popravljanju osebnega mopeda. Prišlo je do stika z bencinom in zgorel mu je spodnji del telesa. Bil je hospitaliziran, saj je imel

Slika 5: Prikaz kovanja (Sečkar, 2020)

opekline 1. stopnje. Od takrat več ne dela popolnoma nič, samo obiskuje delavnico in, kot že rečeno, obuja spomine.

4. 1. 2 Franc Casar⁹

Slika 6: Francetova kovačnica (Sečkar, 2020)

G. Casar je kovač z velikim srcem. Že dogovor z njim po telefonu nam je dal vedeti, da se bo na naš prihod temeljito pripravil in tako je tudi bilo. Pričakal nas je v svoji kovačnici, prijetno hladni, a vseeno polni spominov na dolgo zgodovino kovaštva.

Svoje pripovedovanje je začel tako: *"Začetki kovaštva v Kovaški ulici segajo v leto 1900, ko je Hajdinjak Anton ustanovil obrt in jo imel do leta 1944. Casar Koloman, moj dedek, je bil njegov pomočnik, vaščan Škafar Štefan pa njegov vajenec. Moj dedek ni Odrančar, rojen je bil 1909 v Ivancih, svojo ženo, Copot Marijo, pa je tako spoznal ob svojem delu v Odrancih, saj je bila sosedka Hajdinjakove kovačnice. Po poroki se je dedi, kot smo ga klicali, poročil z Marijo in se odločil, da si zgradi novo kovačnico. Kako si je tudi ne bi, ko pa je bil kovaški mojster,*

⁹ CASAR, Franc (roj. 1955). Pridobljeno 24. 1. 2020.

Odranski mojstri

ustanovitelj kovaškega ceha (slika 6). To kovačnico sem podedoval jaz, kar si štejem v velik ponos in zadovoljstvo. Dedi Koloman je opravljajl svoje delo od 1946 do 1991, do leta 1970 mu je pri delu pomagal moj oče oziroma njegov sin Casar Franc st. in Škafar Štefan. Po smrti mojega očeta (umrl 1970 zaradi bolezni) sta tako dedi in Škafar Štefan nadaljevala s kovanjem vse do leta 1991, ko sem obrt prevzel jaz. Sam sem v letih 1991 do 1995 imel popoldansko obrt. Nato je prišlo do novih sprememb, ko sem moral ustanoviti s. p., kar imam še danes (pomeni, da lahko delam dlje kot 4 ure)."

Slika 7: Mesto Hajdinjakove kovačnice

(sedaj je to svinjski hlev, ki stoji v neposredni bližini Francetove kovačnice, Sečkar, 2020)

Slika 8: Casar Franc st. (Vir: Casar Franc ml.)

Slika 9: Casar Koloman (Vir: Casar Franc ml.)

Odranski mojstri

Slika 10: Štefan Škafar (Vir: vnukinja Staša Škafar)

Slika 11: Štefan Škafar (Vir: vnukinja Staša Škafar)

Slika 12: Franc Casar ml. in dekleta ob intervjuju (Sečkar, 2020)

Franc Casar ml. se je po končani OŠ v Odrancih odločal ali bo kovač, zidar ali tesar. Glede na potomstvo se je odločil za kovaštvo in tako začel obiskovati triletno vajeniško šolo na Ptujju (smer kovač). Dve leti je opravljal vajeniško šolo pri Jožetu Slavicu, nato je bil 9 let vajenec v kovaštvu Sobota (saj je lastnik Slavic umrl). Ni hotel biti vajenec pri svojem dedku, ker se je želel zavzeti za svoje delo. Pri dediju pa bi bil deležen popuščanja, kar pa si ni želel. Želel je namreč postati dober kovač. Potem je sledila redna zaposlitev v Pomgradu v Lipovcih, kjer se je po 31. letih rednega dela leta 2018 upokojil. V Pomgradu je izdeloval opaže (betonske

elemente). Vseskozi je opravljal še popoldansko obrt v delavnici svojega dedija in očeta, ki je sedaj, kot že zapisano, njegova last. Danes v svoji kovačnici najpogosteje dela ograje, zaščitna vrata in kuje lemeže za podjetje Pomgrad. G. Franc je povedal, da stranke pridejo same do njega, tako kot je bilo to nekoč. Nima nobene reklamne table niti nobenega oglasa še ni imel. Kovačnica ima dolgo zgodovino in glas o njej se širi iz roda v rod. Povpraševanje je zelo veliko, tako da sedaj, ko ima nekoliko več časa za delo, preživi v kovačnici veliko časa. Njegova želja po nadaljevanju obrti je precejšnja, ima namreč vnuka, za katerega si želi, da bi prevzel kovačnico in nadaljeval z delom. Je pa o tem še veliko prezgodaj govoriti, saj je le-ta star komaj 4 leta.

Ko smo g. Franca povprašali ali se spominja kakšnih zanimivih prigod glede svojega dela v kovačnici, je povedal, da se mu je pred 2 letoma pri izdelovanju lika iz pločevine pridružila ga. Katja Bogataj iz Žirov (članica kolonije Izak). Delo je potekalo cel dan.

Zelo rad se spominja tudi srednješolskih časov, ko se je šolal za kovača. Šola je bila pod ptujskim gradom. Spominja se internata oziroma dijaškega doma, kjer so bila zelo stroga pravila. Še zdaj ve, kako je potekal proces v dijaškem domu po urah, in sicer: 14.00–15.30 učna ura, 15.30–16.00 malica, 16.00 učenje, večerja, 19.00–20.00 ura ponavljanja.

Spominja se hude »tovarišice« slovenščine, ki ga je na božični dan ustno ocenjevala ter ocenila z nezadostno oceno 1. Naslednji dan ga je spet nenapovedano ustno ocenjevala, a se je na srečo takrat na božično popoldne učil in tako je 26. decembra dobil dobro oceno 3. Vsi ostali učni predmeti mu niso delali nobenih težav, kar je razvidno tudi iz spričevala.

Danes se v Odrancih predel okoli kovačnice imenuje Kovaška ulica po zaslugi Kolomana Casarja. Občinska skupnost je ob poimenovanju ulic želela, da bo ta del spadal pod Sevransko ulico, ampak je Casar Koloman z odločnim nasprotovanjem temu dosegel, da se imenuje Kovaška ulica.

G. Franc ima v delavnici shranjena popolnoma vsa orodja od svojega dedija. Najstarejši med njimi je vrtalni stroj, ki je star okoli 100 let, sledita primež in brusilni stroj, ki sta stara okoli 60 let.

Slika 13: Obisk iz kolonije Izak
(Vir Franc Casar ml.)

Odranski mojstri

Slika 14: Vrtalni stroj (Sečkar, 2020)

Slika 15: Primež (Sečkar, 2020)

Slika 16: Brusilni stroj (Sečkar, 2020)

Pomen kovaštva je v naši vasi velik. Občina Odranci je namreč v Centru kulturne dediščine zgradila muzej kovaštva.

Odranski mojstri

Slika 17: Center kulturne dediščine Občine Odranci (Muzej kovaštva je na sredini)

Slika 18: Konjska kopita v muzeju kovaštva (Vir: Občina Odranci)

Slika 19: Muzej kovaštva odznotraj (Vir: Občina Odranci)

Slika 20: Vhod v muzej kovaštva (Vir: Občina Odranci)

Slika 21: Meh v muzeju kovaštva (Vir: Občina Odranci)

4. 2 "Kašarstvo"

Poimenovanje najverjetneje izhaja iz besede "kašarji", ki sicer v prvotnem pomenu označuje prebivalce vasi med Žirovnico in Smokučem na Gorenjskem. Po nekaterih domnevno starejših razlagah pa so bili "kašarji" prebivalci vseh vasi pod Stolom, Žirovnico in Begunjami. Poimenovanje izvira iz osnovnega, vsakdanjega prehranjevanja v preteklih stoletjih, ki je temeljilo na ječmenovi, proseni in ajdovi kaši. Prebivalci poimenovanje sprejemajo, razumejo ga v pozitivnem (oznaka posebnosti v prehranjevanju) in negativnem pomenu (posmehljivo o revščini, s katero povezujejo prehranjevanje s kašo).¹⁰

4. 2. 1 Jože in Elizabeta Kavaš¹¹

Ga. Elizabeta in g. Jože sta zakonca, ki sta poročena že več kot 50 let in se že od leta 1970 ukvarjata s pridelovanjem in prodajo ajdove in prosene kaše kot dopolnilne dejavnosti. G. Jože je obrt prevzel od svojih staršev, ki so se začeli s pridelovanjem in prodajo ajdove kaše intenzivno ukvarjati že leta 1948. G. Jože se le bežno spominja začetkov svojih staršev, saj je bil še otrok. A se je že takrat odločil, da bo, ko odraste, z delom nadaljeval. *"Ajda je tipična kultura za Odrance, zato bi bilo greh nehati s to dejavnostjo"*, pravi g. Jože. Pri svojih starših je tako opravil vajeniško kot tudi pomočniško šolo, čeprav za to nima nobenega papirnatega dokaza. Vse, kar je bilo zahtevano za prevzem obrti, je bilo opravljeno varstvo pri delu. Delavnice, kjer se prideluje kaša, ni bistveno

Slika 22: Lonček (Sečkar, 2020)

¹⁰ Baš, str. 205.

¹¹ KAVAŠ, Jože in Elizabeta (roj. 1947 in 1948). Pridobljeno 27. 1. 2020.

spreminjal, prav tako orodja. Le-ta so še zmeraj vsa enaka, kot so jih uporabljali starši. Nekdaj je bilo glavno orodje "merica in leseni škaif" ter lonček. Danes poteka delo na naslednji način: Kombajn najprej požanje ajdo in proso, nato gre v sušilnico (nekdaj so sušili doma, ker je bilo pridelkov manj). Po sušenju se prečisti (bintanje) in dobimo čisto proso in ajdo. Proso se po sušenju zmelje na posebnem stroju. Nekdaj so ajdo po sušenju kuhali v kotlu, danes pa jim to uredi posrednik.

G. Jože meni, da je razlika med obrtnikom izpred 30 let in danes precejšnja. Najbolj je vidna v tehnološkem napredku, čedalje bolj pa so težave z vremenom, kot da bi človeštvo kaznovalo za vse posege, v katere je velikokrat primorano. Na začetku opravljanja dejavnosti je bilo manj papirologije, veliko si si postoril oziroma izpolnil sam. Danes temu ni tako. Za stranke ni bilo nikoli težave, saj so in prihajajo same. Imajo pa pred hišo tudi reklamno tablo z napisom PRODAJA KAŠE.

Slika 23: Prodajalna kaše (Sečkar, 2020)

Starši so kašo na začetku prodajali na sejmu v Čakovcu, ob različnih priložnostih pa tudi doma. Cena kaše je bila po ceni 3 dinarje za en liter. Nekoč se je s prodajo zaslužilo toliko, da so se pokrili vsi stroški in mogoče kdaj zaslužili kakšen dinar več. Danes, ko je delo pretežno strojno, je sicer enostavnejše, vendar obstajajo zato spet drugi stroški: vzdrževanja, popravila ... Na leto tako danes prodajo okrog 500 kg kaše (več ajdove kot prosene).

Dela "kašarja" ne bi zamenjala tako g. Jože kot tudi ne ga. Elizabeta. Le-ta je sicer imela službo, saj je bila trgovka, vendar se je zaradi precejšnjega dela doma na kmetiji odločila poklic trgovke opustiti. V najboljših časih je namreč delo potekalo od 5. zjutraj do 11. zvečer.

Za nadaljevanje dejavnosti se ni potrebno bati, saj je vso kmetijo s pridelovanjem kaše od leta 2005 prevzel sin Darko. Oče in mati pa mu pri tem vztrajno pomagata po svojih najboljših močeh.

Kot zanimivost sta oba sogovorca izpostavila, da so Odrančani delavni, pridni, samo razjeziti se jih ne sme. V spominu jima

Slika 24: Prikaz čiščenja prosa (Sečkar, 2020)

ostaja tudi obisk FURSA neko nedeljo ob kosilu. Ne moreta verjeti, kam so prišli časi, ko še pri kosilu nimaš miru.

G. Jože je končal naše srečanje z mislijo: *"Dolgo nisem bil gospodar in dolgo nisem ostal."* Povedal je še, da so si z domačini "Ferčakovimi" delili stroj za obdelavo kaše. Ko se je le-ta prestavil k njim, so oni prenehali s pridelovanjem kaše. Končal je z naslednjimi besedami: *"Saj veste, kako pravijo, da se žensk in strojev ne posoja oziroma se jih ne deli."*

4. 2. 2 Horvat Karel

S pridelovanjem in prodajo kaše se je ukvarjal tudi oče naše sogovorke, ge. Ane Borovič.¹²

Ga. Ana nas je pričakala zares z velikim veseljem. V ta namen je spekla pecivo, ki ga danes pečejo le starejše gospe, in sicer "salove" rogljičke. Na mizi je imela pripravljen album s fotografijami, a žal ni imela nobene fotografije o pridelovanju kaše.

Ga. Ana je povedala, da je imel njen oče Karel obrt od leta 1950 na svoji domačiji z vso potrebno dokumentacijo za takratne čase. Imel je tudi veliko oglasno desko pred hišo z napisom PRODAJA KAŠE, HORVAT KAREL. Za to dejavnost se je odločil, ker je bilo v vasi veliko ajde in prosa in ker je imel skupaj s svojo ženo Marijo deset otrok. Nad pridelovanjem kaše je bil navdušen, se spominja hčerka Ana. Nikoli se ni pritoževal, da mu je karkoli težko postoriti, bil je popoln samouk za vsa dela, ki so bila pri tem potrebna.

Slika 25: Ga. Ana Borovič z dekleti (Sečkar, 2020)

¹² BOROVIČ, Ana (roj. 1943). Pridobljeno 29. 1. 2020.

Slika 26: Domačija in dvorišče Karlinovih, kjer je potekalo pridelovanje kaše (Vir: Borovič Ana)

Njihovo delo je potekalo izključno ročno, so pa pri tem uporabljali različna orodja: bint, mlatilnico, merico. Ga. Ana se spominja dela, ko sta ajda in proso dozoreli in bili prinešeni z njive. *"Doma smo imeli posebne posode, ki smo jim rekli "škafi", kamor smo dali zrnje ajde in prosa. Ajdo in proso smo večinoma kupovali od drugih lastnikov. Nekateri so nam sami prinesli zrnje ajda in prosa, da smo jim jih nato predelali. Žal nismo shranili nobenega orodja."* Po smrti očeta, leta 1960, v starosti 54 let, je na domačiji ostala žena Marija z desetimi otroki, ki so nato nadaljevali z dejavnostjo vse do leta 1970. Mati Marija je umrla v starosti 60 let, leta 1984.

Ga. Ana je povedala, da so to bili najlepši časi, saj so si med seboj pomagali in kar je bilo najpomembnejše, nikoli niso bili lačni. Ko so se odločili, da več ne bodo opravljali te dejavnosti, se je sama zaposlila v Beltinki in se tam tudi upokojila. Glavni razlog konca njihove dejavnosti je bil upad strank, saj so v vasi bili večji pridelovalci in

Slika 27: Marija in Karel Horvat, na sliki nad nevesto in ženinom (Vir: Borovič Ana)

prodajalci obenem, to so že predhodno predstavljeni Kavaševi. Na srečo so imeli še manjšo kmetijo, kjer so gojili nekaj krav, prašičev, kokoši, gosk in zajcev.

Kot zanimivo prigodo je ga. Ana navedla pretepanje, prepiranje med brati in sestrami. Nekoč jo je brat ob sejanju kaše tako razjezil, ker ji ni želel pomagati, da mu je dala zaušnico. Zanimivo je tudi to, da so jih domačini zaradi očetovega imena klicali KARLINOVI.

4. 3 Žganjekuha

Žganjekuha je pridobivanje naravnega žganja z destilacijo prevrelih sadnih ali grozdnih tropin, tudi iz krompirja, fig medu, nekaterih zelišč in gozdnih sadežev. Veliko vlogo pri razširjanju večine žganjekuhe so imeli od srednjega veka samostani. Slivovko in žganja iz drugega sadja kuhajo povsod na Slovenskem. Žganjem dodajajo razna zdravilna zelišča; med njimi so najbolj razširjeni pelin, vinska rutica in encijan. Žganje kuhajo iz tropin v destilacijskem kotlu s hladilno spiralno cevjo. Prvi curki žganja niso primerni za uživanje, ponovno jih destilirajo ali razredčijo z vodo. Do 80. let 20. stoletja je bilo splošno razširjeno kurjenje kotlov z drvimi, danes so za žganjekuho v rabi sodobni destilacijski kotli iz bakra, ki jih ogrevajo na plin. Žganjekuha je še danes dopolnilna dejavnost na kmetijah, najpogosteje za lastne potrebe.¹³

4. 3. 1 Ivan Kavaš

G. Ivan je žal že pokojni, zato smo se za podatke o njegovi dejavnosti obrnile na hčerko Marijo Žugelj,¹⁴ ki z družino živi na njegovi domačiji. O g. Ivanu, ko je še živel, so pisali že učenci generacije 2004 leta 2015 kot takratni petošolci. Učenca Beno in Jan sta obiskala takrat najstarejšega občana, to je ravno g. Ivana Kavaša in ga na kratko predstavila. V Petošolskih novicah je tako zapisano: *"G. Ivan je bil rojen leta 1922 v Odrancih, kjer je preživel tudi otroštvo. Živel je skromno na kmetiji. Pasel je krave in pomagal pri vseh opravilih okrog hiše. Šolo je obiskoval v Odrancih, časa za učenje pa zaradi dela na kmetiji ni imel veliko. V šolo je nosil samo en zvezek in en svinčnik. Prosti čas, kolikor ga je ostalo, je preživljal s prijateljem ob potoku Črncu, kjer sta se naučila plavati. G. Ivan je čas 2. svetovne vojne preživel v Rusiji, Franciji in Nemčiji kot vojak. Tistega časa se še prav posebej spominja, saj ga je preživel v jarkih, kjer se je skrival pred sovražniki. V Franciji je preživel 7 let. Ko je prišel domov, se je*

¹³ Baš, str. 721.

¹⁴ ŽUGELJ, Marija (roj. 1951). Pridobljeno 14. 1. 2020.

začel ukvarjati z žganje kuho, saj je bil vesel vsakega obiska in druženja. Tega je bilo pri njem zares veliko. G. Ivan je bil ponosen Odrančan, najbolj je bil vesel, da so se Odranci lepo razvili, da imajo polno tovarn, trgovin in da si veliko domačih ljudi služi kruh ravno v Odrancih. Za mladino ga je skrbelo, ker veliko časa namenijo televiziji in igranju igrice. Premalo je bilo med njimi druženja in premalo dela."¹⁵

Slika 28: Ivan Kavaš ob intervjuju petošolca v letu 2015
(Vir: Petošolske novice)

Hčerka, ga. Marija, se spominja začetkov žganja, ki segajo v leto 1972. Povedala je, da je oče Ivan imel rad žganje, verjetno zaradi časov, ki jih je preživel v vojni kot vojak. Imel pa je tudi veselje do te dejavnosti, saj je hodil po drugih žganjarnah in videl, kako se v njih dela. Menil je, da to ni pretežno delo zanj, zato je tudi on dobil veselje do žganjarije. Danes za nadaljevanje žganjekuhe skrbi mož ge. Marije in tudi ona sama, saj jo je nad tem navdušil oče. Posebnega izobraževanja za to ni potrebovala, dovolj je bil čas, ki ga je preživela ob gledanju očeta, ko je sam opravljal žganjekuho.

Delavnica, kjer se kuha žganje, se imenuje »žganjara«. Da ima v naši vasi velik pomen poleg kovaštva tudi žganjekuha, šteje dejstvo, da je občina v Centru kulturne dediščine poleg muzeja kovaštva zgradila še »žganjaro«, kjer se ob posebnih priložnosti ravno tako kuha žganje.

¹⁵ Osnovna šola Odranci, Petošolske novice 2015, Intervju z najstarejšim občanom Ivanom Kavašem, arhiv – zasebna last Marije Smolko.

Slika 29: Prikaz žganjekuhe v občinski »žganjari« (Vir: Občina Odranci)

Ivanova »žganjara« je imela in ima še danes štiri kotle. Pri delu je potreboval tudi samokolnico, lopato, vile in različna vedra. Vsa ta orodja se uporabljajo še danes. Če se ozremo v začetke »žganjare«, ki je stara skoraj 50 let, lahko rečemo, da je popolnoma enaka. Določene stvari so mogoče obnovljene in nabavljene na novo. Ga. Marija je povedala, da se je pred nekje 30 let nazaj kuhalo cele dneve in noči, danes pa le tu in tam. Oče je na začetku žganjekuhe za plačilo vzel določen del žganice in jo potem sam prodajal naprej, nato pa je bilo potrebno plačati za vsak liter določen del denarja (ga. Marija se spominja, da je bilo to na začetku 5 din/l). Vse stranke so prihajale same. Potrebno se je bilo le naročiti nekaj dni prej. Tako je še danes.

Slika 30: Kotel z vsemi orodji
(Vir: Lara Pintarič)

Slika 31: Kotli (Vir: Lara Pintarič)

Ga. Marija se boji, da bo dejavnost žganjekuhe čez nekaj časa izumrla, saj se vreme močno spreminja in zaradi mraza, suše in ostalih vremenskih pojavov ni več toliko sadja, kot ga je bilo nekoč.

Slika 32: »Pritekla je žganica« (Vir: Lara Pintarič)

Kot zanimivost je izpostavila, da je bil njen oče, Ivan Kavaš, zelo znan žganje kuhar daleč naokrog. V »žganjari« se je kartalo, pelo in bilo veselo. Po dolgoletnem delu v »žganjari«, je prišlo do nezgode, pri kateri se je poparil z vročim »tropom«. Takrat je bilo okrevanje v bolnišnici v Mariboru dolgotrajno. A vseeno ni izgubil volje do žganjekuhe, saj je po okrevanju nadaljeval z delom.

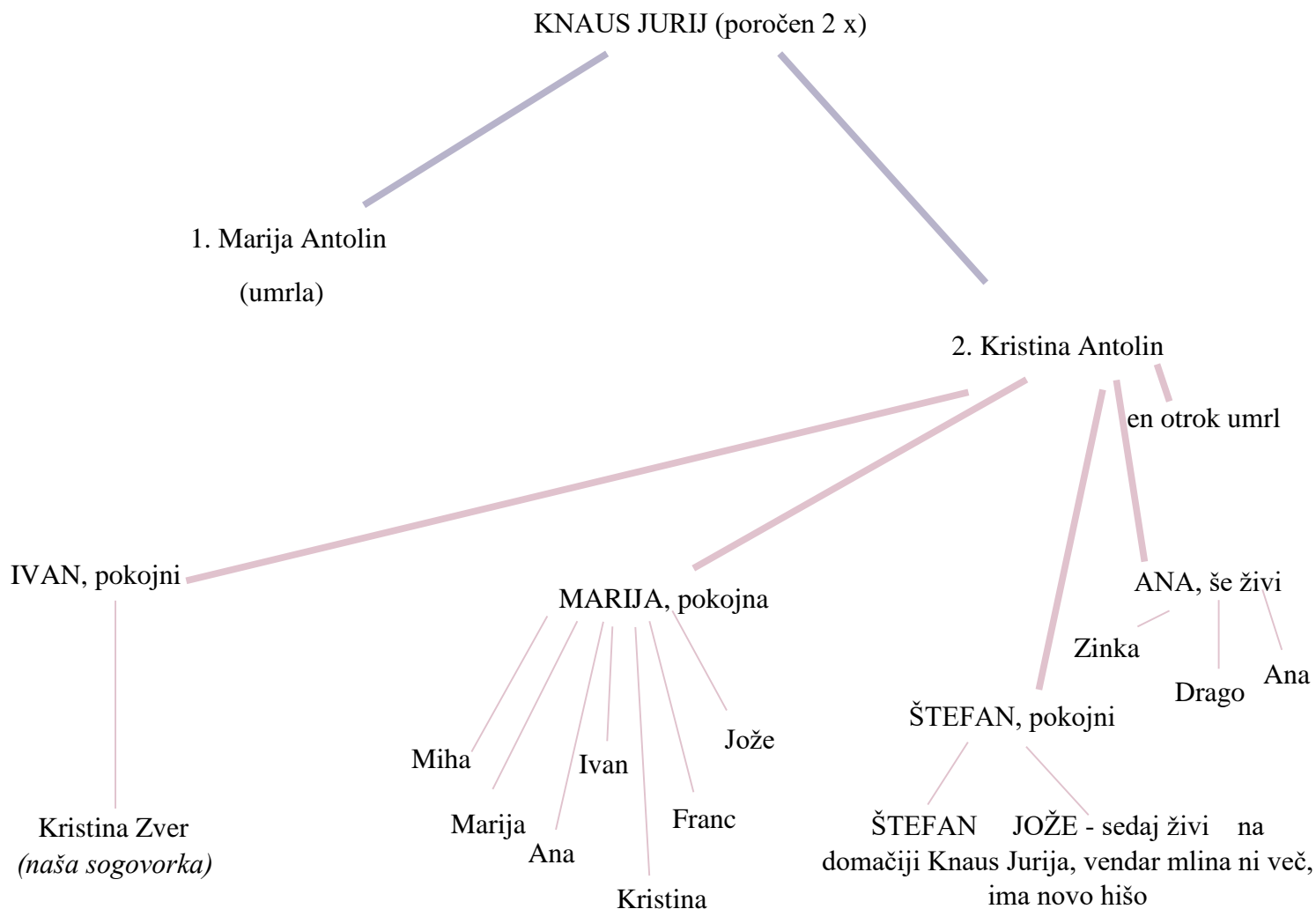
4. 4 Mlinarstvo

Mlinarstvo je temeljna živilska in predelovalna obrt in industrija za mletje in predelavo žita, v izjemnih okoliščinah (lakota) tudi za mletje in predelavo semen in plodov. Mlinarstvo se opravlja v vodnih mlinih, mlinih na veter in mlinih na parni in električni pogon. Pogosto je bilo povezano s kmetovanjem, tako da so poleg obrtnih in industrijskih mleli hišni ali kmečki mlini. Plačilo za mletje je bilo praviloma v naravi: mlinar si je vzel delež moke, včasih tudi otrobov. V mlinu je veljal določen red; kdor je prej pripeljal žito, je bil prej na vrsti (*kdor prej pride, prej melje*); zaradi ropota je bilo treba glasno in razločno govoriti (*samo v mlinu se dvakrat pove*).¹⁶

¹⁶ Baš, str. 331.

4. 4. 1 Jurij Knaus

Podatke o tako imenovanem znamenitem Knausovem mlinu nam je dala njegova vnukinja ga. Kristina Zver¹⁷. Ker nam je bilo že uvodoma dokaj težko razumeti vso družinsko poreklo Knausovih, smo si zamislile družinsko deblo in ga takoj s pomočjo ge. Kristine dopolnile.

Kot lahko vidite, je bil g. Knaus poročen dva krat. Izhaja iz Gomilice. Njegovi starši pa so bili doma nekje na Dolenjskem. Zaradi družinskega porekla so ga zato klicali Kranjec. Njegov dedek je pokopan v Odrancih, mati pa v Gomilicah. V Odrancih si je kupil zemljo in zgradil mlin.

¹⁷ ZVER, Kristina (roj. 1949). Pridobljeno 5. 2. 2020.

Ga. Kristina je povedala, da je načrt za mlin nastal leta 1912 v Sombotelu na Madžarskem. Žal načrta nima v lasti. Začetnik je bil Jurij Knaus, ki je imel dva sina, od katerih ni nobeden prevzel mlinarstva in tako je bilo po njegovi smrti konec s to dejavnostjo. Namen je sicer imel sin Štefan (Kristinin stric), a je odšel na delo v Nemčijo, kjer je delal v gozdovih. Tako je mlin obratoval do leta 1952. Mlel je samo koruzo. Imel je dve mlinski kolesi. Poganjala ga je voda iz potoka Črnec. Del tega potoka, ki je bil pred zapornico in se je v njem zbirala voda, se je imenoval "Gad". Ko se je tukaj nabralo dovolj vode, je mlin začel obratovati. Ko je bilo preveč, pa so spustili zapornice in voda je z vso naglico oddrvela in pognala mlin. V tem "Gadu" so umivali krave, kola, se učili plavanja, pozimi pa je bil takšen led, da so na njem drsali, se sankali (imeli celo zimske športne dneve). Od tu je vozila led tudi Benkova mesnica za svoje hladilnice.

Slika 33: Dekleti in ga. Kristina (Sečkar, 2020)

Mlin je imel poseben predprostor, kjer je tekla moka in prostor namenjen bivanju. Pozneje, ko se je zgradila zraven hiša, je imel Kristinin oče Ivan zraven mizarsko delavnico.

Strank je bilo na začetku veliko, prihajale so same. Le malokrat je odhajal po vasi in okoliških vaseh in ponujal svoje usluge. Ni bilo potrebe po tem, saj so ga ljudje dobro poznali in prihajali k njemu na dom. Ob pojavu drugih mlinov je bilo dela manj. Po vsej verjetnosti zato, ker je mlel samo koruzo.

Ga. Kristina se spominja prigode, ki je povezana s Knausovim mlinom, in sicer se je sosedov vaščan črenšovski Faršank vedno jezil, ko je Knausov Jurij zaprl vodo in rekel: "Vrajdenski Knaus je pa zapru vodo."

Ga. Kristina nima nobene fotografije dedka, kakor tudi mlina ne, ima pa naslikano sliko mlina slikarja Antona Černija na steni svoje dnevne sobe, ki ga je naslikal na osnovi pričevanj starejših občanov.

Slika 34: Slika Antona Černija, ki krasi dnevni prostor ge. Kristine Zver (Vir: Kristina Zver)

Milan Kajč je v svoji Mlinarjevi zgodbi, ki je izšla v knjigi Odmevi ob Muri opisal zgodbo vaškega učitelja, ki je na pobudo učencev preživel dan z ribolovom za mlinom ter se ob tem spominjal svojega doma, svojcev, ki so bili v tistem trenutku daleč proč. Osvežujoči vonj vode, hladna senca vrh nad ribnikom, mah na žledu pod mlinskima kolesoma so mu obrnili čut v sedanjost.

Učitelj se spominja mlinarja kot gospoda, ki je ob pozdravu z njim snel mastno kapo in pokazal svoje sivkaste lase. Po visokem čelu so se mu razpredale gube, spodnja čeljust mu je štrlela naprej, široka usta so se mu razlezla v prijazen nasmeh, prekajene rjave oči so komaj dajale prostora ozkemu, drzno ukrivljenemu nosu. Zagorela polt visokega moža, njegova ramena so pričala o zdravju in moči.¹⁸

Učitelj v nadaljevanju opisuje pogovor med njimi in Jurijem Knausom, kako se bo le-ta peljal v Veržej po bor, da bo naredil nove deske za mlin. Jurij mu je pripovedoval, kako bi rad

¹⁸ Kajč, Mlinarjeva zgodba v Odmevi ob Muri, str. 26 - 35.

pomagal pri gradnji mlinskih koles tudi drugim mlinarjem, a se boji kolarjev, ki bi mu očitali, da jim na ta način krade delo. Prav tako se mu je tožil nad davkom, ki ga je moral plačevati občinskemu slugi.

Mlinar Jurij mu je še pripovedoval, da je bil kot otrok zelo reven. Starši mu niso pustili ničesar, saj je bil doma zelo slab zaslužek. Zato je šel kar trikrat v svet, dvakrat sam, tretjič z ženo in si s svojimi lastnimi trudi ustvaril imetje. Del svoje mladosti je preživel tako v Ameriki kot delavec v jeklarni. Zelo natančno se je spominjal svojih časov v Ameriki in jih pripovedoval učitelju, med tem časom pa je mlin mlel. Hišo in zemljo si je ustvaril, ko se je vrnil iz Amerike drugič. Ko se je tretjič odpravil v Ameriko, se je vrnil z zaslužkom, ki mu je omogočil gradnjo mlina. Povedal mu je: *"Kar vidite tu: mlin, kolesa, jez, vse sem si napravil sam. Ljudje odslej niso več vozili zrnja k Muri, nego sem, k domačemu mlinarju."*

Pripovedovala sta si še o šmarnici, okoliškem vinu, medtem ko se je pripovedi o vojnih časih izognil. Spominjal se je časov po vojni, ko so bili na oblasti ljudje, ki jih je tam zadržala le mastna podkupnina. Trgovec iz Beltincev ga je prosil za nasvet, kako naj odpravi vsiljivce, da mu ne bodo vse izropali. In g. Jurij mu je odvrnil, da naj odpre trgovino in jim ponudi, da si izberejo, karkoli si želijo. In tako je tudi storil.

Potem je sledil po pripovedovanju mlinarja preobrat. Po vasi so hodile komisije, ki so pobirale vse, kar si je kdo naropal. Zato je vsak skrnil, kar je le mogel, nekateri so ukradene stvari zmetali kar v potok Črnc. In to vse je nato priplavalo do njegovega mlina. Vendar si nič od tega g. Jurij ni prilastil. Povedal je, da je lepo porcelanasto posodo nesel celo v občinski urad, da bi jo lastnik dobil nazaj. Žal mu je bilo tudi za fotelj, ki ga je žrtvoval, da ga ne bi osumili tatvine.

Pogovor sta zaključila z mlinarjevim zanimanjem za učni uspeh njegovih otrok. Povedal je: *"Z Drašekom je mojster zadovoljen. Ko se izuči mizarstva, bo lahko delal doma. Jakob pa je trd; niti za rokodelstvo ne bo. Skrbel bo za domačijo, saj poljedelec je dober. Mariča zdaj dela v goricah na Svetinjah. Vsako zimo se vrne domov. Tudi njej ne bo treba na tuje. Vem, kaj se pravi služiti kruh v tujini in ne privoščim nobenemu izmed svojih, da bi se podajal v negotovost, kakor nekoč jaz. Kar vidite tu okrog, je moje; nekoč bo njihovo. Ne bo jim premalo! Dovolj je drugih, ki bodo prodajali svojo mladost za skorjo kruha!"¹⁹*

In tako se Mlinarjeva zgodba konča ...

¹⁹ Kajč, Mlinarjeva zgodba v Odmevi ob Muri, str. 35.

Odranski mojstri

Pomen Knausovega mlina v vasi je velik, saj je občina v Centru kulturne dediščine zgradila mlin v neposredni bližini, kjer je nekoč stal Knausov mlin. Ta mlin melje tudi koruzno moko.

Slika 35: Mlin v Centru kulturne dediščine (Vir: Občina Odranci)

Slika 36: Mlin od znotraj (Vir: Občina Odranci)

4. 4. 2 Jože Balažic

Naslednjega mlinarja, ki ga je prav tako potrebno predstaviti, saj je bil v vasi poznan kot velik človek različnih spretnosti, je bil g. Jože Balažic. Žal je že pokojni, tako da smo se za pridobitev podatkov o njem obrnili na sina, Vlada Balažica²⁰.

Slika 37: Dekleta ob intervjuju z g. Vladom (Sečkar, 2020)

Le-ta nam je povedal, da je Jože Balažic začel z gradnjo mlina v Odrancih leta 1957. Jože je bil doma na Melincih, za mlin v Odrancih pa se je odločil zato, ker je bilo tu veliko povpraševanja (malo mlinov, Knausov mlin se je že zaprl, tako je bil to edini mlin). Mlin so skupaj sezidali trije gospodje iz Melincev, vendar je g. Jože ostalim izplačal njihov delež in je postal tako edini lastnik mlina. Mlin je imel v zgornjem

Slika 38: Zgrajen mlin, v zgornjem nadstropju stoji mlinar Jože (Vir: Vlado Balažic)

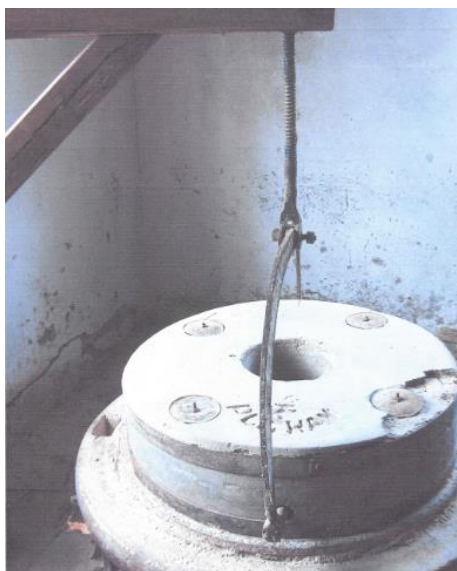
²⁰ BALAŽIC, Vlado (roj. 1958). Pridobljeno 4. 2. 2020.

nadstropju dvosobno stanovanje (kuhinjo s spalnico), tako je g. Jože v njem prebival s svojo družino (žena in trije otroci: sin Vlado, hčerka Marija in hčerka Ivanka).

G. Jože je bil izučeni mlinar, ki je triletno vajeniško šolo obiskoval v mlinu na Muri v Krapju, kjer so imeli domačini poleg mlina tudi žago. Mlin, ki si ga je ustvaril, je imel mlinski kamen in lijak in je deloval na elektriko od leta 1958 do leta 1987. Orodje, ki ga je pri tem uporabljal, je bilo dokaj enostavno, to so bile razne zajemalke in lesene lopate oziroma šafle za mešanje moke, mlinarski voziček za vožnjo vreč. Popolnoma vsa orodja so bila izdelana ročno. Izdelali so jih mizarji iz Bakovcev. Nekaj orodij si je g. Vlado, ki s svojo družino živi na domačiji mlinarja Jožeta, ohranil, nekaj časa je hranil tudi mlinski kamen za muzej, vendar so arhitekti, ki so sodelovali pri postavitvi mlina odločili, da ga ne bo mogoče več uporabiti, zato so ga uničili.

Slika 39: Mlinar Jože (Vir: Vlado Balažic)

Slika 40: Mlinski kamen (Vir: Vlado Balažic)

Slika 41: Mlinski kamen s pokrovom (Vir: Vlado Balažic)

Slika 42: Glavno mlinsko kolo znotraj premer 1,5 m in manjše mlinsko kolo premera 60 cm
(Vir: Vlado Balažic)

Slika 43: Jerman, ki je poganjal mlinsko kolo (Vir: Vlado Balažic)

Slika 44: Lesena šafla in mlinarski voziček (Vir: Vlado Balažic)

Delo mlinarja je bilo fizično, saj so delali ročno, kar je zahtevalo velik fizični napor. A kljub temu je bilo dosti lažje čisto na začetku obratovanja mlina, saj ni bilo potrebno voditi vse te zahtevne papirologije in upoštevati vseh strogih predpisov. G. Jože je pridobival stranke brez reklame, vest o njegovem mlinu se je kar hitro razširila od ust do ust in strank je bilo zelo veliko. V svojem delu je neizmerno užival.

Kljub temu da je imel g. Jože sina, na katerega bi lahko prenesel obrt, mu to nikoli ni vsiljeval. Tako se je g. Vlado izučil za avtoelektričarja, je pa pomagal očetu, dokler je mlin obratoval toliko, kolikor je zmožel in je imel čas.

G. Vlado je povedal veliko zanimivih prigodb iz življenja svojega očeta, ki ga še danes zelo ceni. Okoliški prebivalci mu zaradi njegovega porekla še danes rečejo "*Mlinarjev Vlado*". Tako je recimo povedal, da so njegovemu očetu vedno govorili, da naj postane mlinar, saj tako ne bo nikoli lačen in bo vedno imel dovolj kruha.

Ob gradnji mlina so bili stalno prisotni tesarji, mizarji in to približno dva meseca. Hrano za delavce so vozili iz Melincev, in sicer je zato skrbela žena, ki je ob prevozu skuhane vroče repe padla sred poti in polila celo kosilo.

Kmetje so v koloni po cel dan čakali na moko. Med tem časom so se krave hranile, moški pa uživali ob pitju rdečega vina – rdečke. Če so prinesli na primer 100 kg pšenice so za to dobili 40 kg moke, nekaj otrobov, ostalo pa je bil zaslužek g. Jožeta (ali finančno-dinarji ali materialni, saj so mu dali pšenico, ki jo je zmlél sam in potem prodajal moko naprej).

Danes je po g. Jožetu poimenovana ulica, in sicer se imenuje Mlinska ulica.

G. Vlado se prav tako spominja anekdote, ki mu jo je pripovedoval oče Jože. Povedal mu je, da je bilo ob opravljanju vajeniške službe pozimi v Krapju zelo mrzlo in so si kosilo žagarji in mlinarji pripravljali skupaj. G. Jože se je ponudil, da bo ujel srno in jim jo pripravil. A v resnici je ubil psa, a jim tega ni povedal. Šele, ko so ga pojedli, jim je rekel, da niso jedli srne, ampak so jedli psa. Nekaterim je bilo zelo slabo.

Ob zidanju mlina so pomagali tudi Odrančani, ker so na ta način bili prehranjeni, saj so vsak dan dobili topel obrok.

Oče Jože je bil ves dan v svoji znameniti mlinarski opravi, tudi ob nedeljah. Zjutraj ob 9. uri je vsako nedeljo pred nogometno tekmo odšel na igrišče, kjer je z apnom začrtal črte, po poti domov pa se je ustavil v tamkajšnji gostilni in vsakega, ki je prišel od maše, pozdravil z objemom preko ramen in mu tako umazal nedeljsko opravo. Ko je le-ta prišel domov, so ga ženske preklinjale "Presneto, spet si bil pri Dominku in z mlinarjem."

Poleg mlina je bil poseben lesen prostor, kjer je stala oljarna. Ljudje so si prišli ročno iztiskati bučno olje. Delo je bilo zahtevno, saj je potekalo v celoti ročno (najprej se je zmlélo bučno seme, potem zgnetlo, na koncu še pražilo). Zaradi zahtevnosti dela je po več družin

skupaj prišlo v oljarno in si iztiskalo bučno olje. Ob tem delu se je veliko dogajalo: pelo, pripovedovalo ...

G. Jože je bil precej dejaven vaščan na vseh področjih, saj je bil poleg mlinarja še predsednik nogometnega kluba Odranci, nastopal je v dramski skupini, v letu 1972/1973 pa je postal še čebelar (na pobudo vaščana Jožeta Cigana), kar je bil vse do leta 1987, ko je zaradi težke prometne nesreče opustil tako mlinarstvo, kakor tudi čebelarstvo. Čebelarstvo je ohranjeno še danes, saj ga je prevzel sin Vlado.

G. Vladu je njegov oče pomenil ogromno. To lahko z gotovostjo trdimo tudi mi, saj je bil njegov način pripovedovanja o njem zares čustveni, pa ne samo to, z namenom prikazati zares vse, kar je od mlinarstva pri njih ostalo je ponovno sestavil mlinski kolesi.

G. Jože je umrl leta 2009. Danes je iz mlina nastala stanovanjska hiša, kjer živi njegov vnuk Miran in izgleda takole.

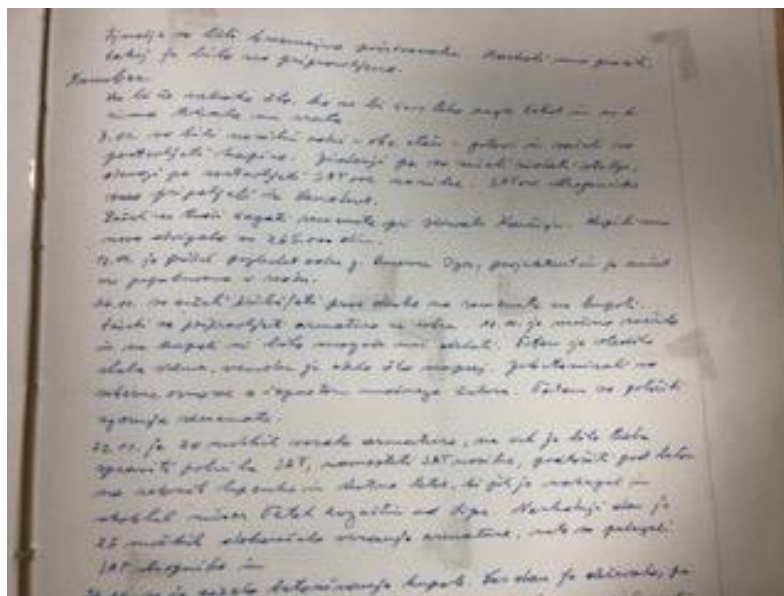
Slika 45: Stanovanjska hiša (nastala iz mlina) (Sečkar, 2020)

4. 5 Žagarstvo

Gre za dejavnost, ki je povezana z ročnim ali mehničnim razrezom lesa na žagah (na vodni, parni ali električni pogon). Poleg obrtnega žagarstva je znana vrsta domačih ali hišnih žag za lastne potrebe. Največ žag so postavili v 18. stoletju. Velik napredek, zlasti v konstrukcijskem pogledu, pa je bil dosežen v 19. stoletju.²¹

4. 5. 1 Karel Horvat st. in ml.²²

V Odrancih je še danes živahno pri Karčijevih. Kako tudi ne bi bilo, ko pa se nadaljuje obrt očeta Karla, in sicer žagarstvo. Kako je bilo na začetku njihovega delovanja, nam je pripovedoval sin g. Karel Horvat ml. Povedal je, da je njegov oče v začetku prodajal kašo tudi po sejmih na Hrvaškem. Nato si je kupil dizel motor in hodil od hiše do hiše in žagal drva po celem Pomurju. S temi uslugami je začel leta 1956. Potem so sledile nove nabave, in sicer krožna žago (tako imenovano "cirkulo", leta 1966), s katero so naredili izrez lesa za kupolo cerkve Sv. Trojice v Odrancih. Uraden začetek žagarske dejavnosti pri Horvat Karlu je 7. 2. 1966, kar pomeni, da je bil izrez lesa za kupolo cerkve Sv. Trojice njihov prvi izdelek.

Slika 46: Župnijska kronika iz leta 1966 (Vir: Lojze Kozar ml.)

Rokopis župnika Lojzeta Kozarja, st.. v Župnijski kroniki leta 1966. Zapisano je:

²¹ Baš, str. 715.

²² HORVAT, Karel ml. (roj. 1959). Pridobljeno 3. 2. 2020.

November

2. 11. so bili nosilni odri - obe etaži - gotovi in začeli so postavljati kapico. Zidarji pa so začeli zidati stolp, drugi pa sestavljati SATove nosilce. SATove stropnike smo pripeljali iz Lendave.

Začeli so tudi žagati remenate pri Horvat Karčiju. Kupili smo novo dvigalo za 265.000 din.

12.11. je prišel pogledat odre g. Omerza Igor, projektant in je našel vse popolnoma v redu.

14.11. so začeli pribijati prve deske na remenate na kupoli. Začeli so pripravljati armaturo za rebra.

17.11. je močno snežilo in na kupoli ni bilo mogoče nič delati. Potem je sledilo slabo vreme, vendar je delo šlo naprej. Zabetonirali so reberne osnove z izpustom močnega železa. Potem so položili zgornje remenate.

Slika 47: Postavitev lesenega okvirja za kupolo cerkve Sv. Trojice

(Vir: Župnijska kronika, 1966)

Slika 48: Karel Horvat st. pri postavitvi lesenega okvirja z delavci

(Vir: Župnijska kronika, 1966)

Leta 1988 je obrt prevzel sin Karel Horvat ml., ki ima obrtništvo še danes in dela skupaj s svojim sinom, tako da se za nadaljevanje obrti nikakor ni potrebno bati. G. Karel ml. je

povedal, da se spominja svojega otroštva in družbe bratov in sester (bili so štirje). Potrebno je bilo delati, da je družina lahko preživela.

Slika 49: Dekleti in Karel ml. na žagi (Sečkar, 2020)

Tako oče, kakor tudi sin nista bila nikjer v vajeniški službi. Karel ml. je opravil teoretični del izpita za žagarja v Ljubljani, praktični del pa kar doma na svoji žagi, ko so prišli odgovorni za dajanje licence iz Škofje Loke. Do kvalifikacije je delal doma z očetom in se tako največ naučil.

Orodja in stroji so popolnoma enaki, kot jih je uporabljal Karel st., le nekatera so nabavljena na novo: skobelna mašina, viličar, motorne žage. Posebej ponosen je na prvotni pripomoček njegovega očeta, in sicer voziček za prevoz lesa, ki mu služi še danes.

Ko so začeli z dejavnostjo, je delo potekalo pretežno ročno in je bilo zato tudi fizično bolj zahtevno. Zaposlenih je bilo veliko ljudi. Lažje je bilo, ker si več zaslužil. Tistega časa so bili ljudje bolj pripravljeni na sodelovanje in pomoč drug drugemu.

Slika 50: Začetki žaganja (Vir: Karel Horvat ml.)

Slika 51: Desno stojita ob glavni žagi Karel st. in Karel ml. (Vir: Karel Horvat ml.)

Slika 52: Karel st. (sedi sam) ob svojem izdelku (Vir: Karel Horvat ml.)

Stranke so že od nekdaj in še danes prihajale na dom. Od začetka reklamne table niso imeli, saj je vsak vedel, kje je njihova žaga. Oče si je s svojimi prvotnimi uslugami naredil veliko poznanstev, zato so prihajali ljudje od Puconcev do Lendave. Veliko strank so dobili tudi po zaprtju žage v Beltincih. Naslednja žaga poleg Karčijeve je bila namreč še v Lendavi. Danes jih je nekoliko več: Lipovci, Polana, Bistrica.

Najmlajši sin Sašo je tisti, ki bo najverjetneje, če bo imel voljo še naprej, nadaljeval s to dolgo tradicijo žaganja pri Horvatovih. Drugih zaposlenih danes na žagi ni, saj se je tekom let potreba po žagi drastično zmanjšala. Zaradi vse večje uporabe in vpeljevanja novih strojev se

delovne sile niti ne potrebuje več toliko. Za vse poskrbi infrastruktura. Zato sta oče in sin trenutno čisto dovolj.

Slika 53: Karel ml. in Štefan Zadavec, prvi delavec na žagi Karla st. (Vir: Karel Horvat ml.)

Kot zanimivost je g. Karel ml. navedel, da ni hotel hoditi v šolo, saj mu učna snov ni ravno preveč šla. Ko se je odpravil v srednjo šolo v Mursko Soboto, je imel velik odpor, zato je šel oče Karel st. po njega z mopedom in skupaj so sklenili, da ostane doma pri njem na žagi in mu pomaga. Zato je moral, predno je prevzel obrt zaradi takratne papirologije in zahtev, opravljati teoretični del v Ljubljani in praktični del doma.

Karel st. je za ponujanje svojih uslug odšel od doma v ponedeljek s polnim zabojem nafte in se vrnil v petek. Prespal je tako pri strankah.

Nekdaj, ko je bilo delo še samo ročno, je Karel st. klical Karla ml. in ostale delavce: »Odi se«, kar pomeni: »Pridi sem«. Sam namreč ni zmozel vsega narediti, kaj dvigniti ... To je bil njegov najpogostejši stavek.

Tako Karel st. in kot sedaj Karel ml. nista poznala delovnega časa. Če si zaposlen doma, delaš ves dan.

Pri Karlu st. so si včasih žagali tudi kakšni znanci. Tako je nekega dne prišla vsa družina (sedem otrok skupaj z mamo), vsi moški so pri delu uživali, saj so si spili kozarec ali dva preveč in mama je delala pretežno sama. Ko je zaprosila za kozarec še ona, so ji odvrnili : »*Ti sediš v senci in nisi žejna*«.

4. 6 Mlatilničarstvo

Dejavnost mlatilničarstvo izhaja iz besede mlatev, kar pomeni ročno ali strojno ločevanje zrnja od klasja oz. latja. Do uveljavljanja mlatilnic (strojev za mlatenje žita), po 1. svetovni vojni, je bila mlatev ena težjih kmečkih del. Potekala je predvsem od konca poletja, sprva na prostem, od srede 19. stoletja na posebnem prostoru - gumnu oz. podu. Po 2. svetovni vojni se je uveljavila strojna mlatev, od 70. let 20. stoletja mlatev z žetvenimi kombanji.²³

4. 6. 1 Jože Horvat²⁴

G. Jože je mlatilnico podedoval od svojega očeta, ki se je ukvarjal z mlatenjem žitaric vse do leta 1969, od takrat pa do leta 1979 pa je delo mlatenja prevzel naš sogovorec, g. Jože Horvat. Veselje do te dejavnosti je tako dobil od svojega očeta.

G. Jože je opisal celoten postopek mlatenja, ki je potekalo na naslednji način.

Preden so lahko mlatili so morali pokositi snopje, ga posušiti, zložiti v tako imenovane križe. Ko je bilo to snopje popolnoma suho, se je začela mlatitev. Mlatitev je trajala od junija do oktobra.

Zjutraj je bilo potrebno zakuriti (že ob 3. uri, saj so ob 4. uri prišli delavci). Z mlatilnico se je hodilo od hiše do hiše. Včasih je bila težava, saj vsi niso imeli prilagojenih dimnikov. Ogenj je moral goreti dve uri, da je bila visoka temperatura in je tako prišlo do pogona mlatilnice. Ves čas delovanja mlatilnice se je kurilo. Nato se je začela mlatitev pšenice ali žita ali prosa ali ajde. Mlatitev je trajala toliko časa, kolikor je bilo pripravljenega zrnja. G. Jože je bil vedno prvi, ki je prišel na mlatitev. Moral je namreč zakuriti, ko je bilo zadosti vroče, pa je s posebnim zvokom oznanil začetek mlatitve. Pri tem delu so bile prisotne tudi ženske. Dva moška sta metala snopje, šest žensk je vleklo vstran slamo (namesto bal so naredili oslico-to so naredili štirje moški), en moški je bil kazaloš (ta je usmerjal oslico), štirje moški so bili spodaj, štirje moški pa zgoraj na mlatilnici, ena ženska je nosila vstran krajšo slamo - vūmeti (nekvalitetna slama), pleve pa so dajali kravam za hrano skupaj z repo.

G. Jože je od svojega očeta in strica podedoval mlatilnico na drva, sam pa si je nato nabavil mlatilnico na motor.

Slika 54: Dekleti in Jože Horvat (Sečkar, 2020)

²³ Baš, str. 329.

²⁴ HORVAT, Jože (roj. 1948). Pridobljeno 6. 2. 2020.

Odranski mojstri

Delavci, ki so pomagali g. Jožetu, so bili trije domačini (Čolig Mirko, Čolig Štefan, Rajsar Karel) in so se imenovali alegari. Njihov gospodar oziroma delovodja je bil torej g. Jože, ki je naredil načrt mlatenja. Presenetilo jih je lahko samo vreme (ob dežju ni bilo mogoče delati).

Danes se na tak način več nič ne dela, saj obstajajo visoko funkcionalni kombajni, ki naredijo celotno žetev samo. Se pa prikaz mlatenja prikaže vsako leto na folklornem festivalu v Beltincih, pred leti pa se je v sodelovanju z Društvom žena prikazala mlatitev tudi v Odrancih.

Slika 55: Prikaz žetve z mlatilnico julija 2013 (Vir: Občina Odranci)

Slika 56: Moški kosci in ženske ob pripravi snopja (Vir: Občina Odranci)

Slika 57: Mlatitev (Vir: Občina Odranci)

Slika 58: Moški ob pospravljanju snopja (Vir: Občina Odranci)

Slika 59: Odstranjevanje plevla (Vir: Občina Odranci)

Mlatitev je potekala od junija do septembra, vse ostale mesece je g. Jože delal v Nemčiji kot železokrivec. V primeru, ko se g. Jože, zaradi službenih obveznosti, ni mogel vrniti iz Nemčije, so mlatilnico prevzeli najemniki - Matkovi. Po letu 1979 se je preživljal z manjšo kmetijo, žena pa je bila zaposlena v Muri.

Kot zanimivost, je g. Jože navedel naslednje:

Zjutraj ob prihodu k lastniku, kjer se bo izvedla mlatitev, so dobili kavo DIFKO, skromno malico, potico, a g. Jožetu ni bila nikjer všeč, ker je vsepovsod imela premalo orehov.

Mlatitev je izvajal pri vseh domačinih, ki so ga potrebovali v Odrancih, nekaj tudi v Črenšovcih in Trnju, njegovi pomočniki so dobili za plačilo 12 % mletega zrnja (le-ti so ravno tako začeli z mlatitvijo ob 4. uri in končali ob 22. uri).

Ob mlatitvi doma se jim je zgodila manjša nezgoda, saj so kar dve uri iskali majhnega sina Draga. Bali so se, da je padel v luknjo polno vode, ki je bila na njihovem imetju. Ob vsem zvoku mlatenja in dela so namreč pozabili nanj. Star je bil nekje štiri do pet let in pri mlatitvi

ni nikoli sodeloval. Nato je kar naenkrat izginil. Našli so ga v prostoru, kjer so shranjevali "šrot", ob sladkem spancu.

Časa za neko veliko veseljačenje in pitje rdečke pri mlatitvi ni bilo, je pa bilo to delo zelo povezovalno med vsemi sosedi, saj so vsi vsakemu pomagali.

Izpostavil je še, da se še pošteno ni najedel, že je moral naprej na mlatitev, saj so ljudje čakali in želeli čimprej opraviti delo.

4. 7 Tkalstvo

Tkalstvo je izdelovanje platna in sukna s tkanjem lanene, konopljine in volnene preje na statvah. Gre za izrazito sezonsko domače delo, tudi obrt, razvito predvsem na Sorškem polju. Nadlje se je tkalstvo ohranilo v Beli krajini in Prekmurju. V 2. polovici 19. stoletja je blago industrijskih tkalnic začelo izpodrivati na statvah ali krosnah stkanu platno.²⁵

4. 7. 1 Ignacij Antolin

Podatke o dopolnilni dejavnosti g. Ignacija nam je posredovala njegova hči Gizela Kociper.²⁶ Povedala je, da je bil njen oče začetnik te dejavnosti, in sicer se je le-ta začela 1948 leta in trajala vse do njegove smrti, leta 1975. Oče se je rodil leta 1905, umrl leta 1981. Oče ni imel druge službe, sama meni, da je imel verjetno veselje do tega dela in ga ne bi zamenjal za nobeno drugo delo. Nekaj časa je imel pomoč, vajenca, ki pa ni dolgo vztrajal pri tej dejavnosti in potem je ostal sam. Pomagala mu je žena s štirimi hčerami. Žena tako ni bila nikjer zaposlena. Sama se spominja, da je imel prostor oziroma delavnico ter stroj, ki je zavzel veliko prostora. Pomembno orodje, ki ga je uporabljal, je bil čolniček. Nekoč je bilo to delo cenjeno, ob njem je potekalo veliko druženja (petja, pogovarjanja ...). Stranke so prihajale same na dom, tudi iz okoliških vasi. Plačale so z denarjem.

Verjetno je spretnost šivanja po njem podedovala sama, saj se je odločila, da bo šivilja in za to urila pri vaščanki Mertik Ani. To delo je opravljala trideset let. Poleg šivanja poročnih oblek (sešila je osemnajst) je šivala še posteljnino, bluže, krila, moške spodnje hlače ... Ko je prenehala šivati, je skrbela za družino in se ukvarjala s kmetijstvom.

²⁵ Baš, str. 631.

²⁶ KOCIPER, Gizela (roj. 1941). Pridobljeno 10. 2. 2020.

Slika 60: Dekleta in Gizela Kociper (Sečkar, 2020)

Slika 61: Poročna obleka, ki jo je sešila ga. Gizela (Vir: Gizela Kociper)

Slika 62: Še ena izmed Gizelinih poročnih oblek (Vir: Gizela Kociper)

Glede zanimivosti je izpostavila, da vse, kar si sedaj želi je to, da mladi ne bi nenehno zrl v svoje telefone in vsa mogoča druga sredstva. Tkanja svojega očeta se spominja kot lepe dejavnosti, ob katerih so se vsi zabavali, si pripovedovali, se nasmejali, prepevali ... brez kakršnih koli telefonov. Povedala je še, da če ženske niso preveč dobro oprale lanu, se je pri tkalcu zelo kadilo in da je Ignacij poleg tkalstva imel tudi konje za prevoz mladoporočencev. Nekoč ob prevozu mladoporočenca se je tako napil, da je konje priganjal in tako prevrnil mladoporočenca.

V letu 1995 je na naši osnovni šoli potekal projekt OD LANU DO PLATNA²⁷. Takrat je bila naša mentorica, ga. Sečkar, tudi del tega projekta kot takratna četrtošolka. Sama nam je prinesla publikacijo, ki je nastala ob tem projektu.

V poglavju Lan - Utrinki iz preteklosti je učenec Roman zapisal, da so lan sejale večinoma ženske. Po izročilih prednikov so lan sejale na dobro pripravljene njive, na stoti dan v letu, to je bilo 10. aprila. Ko je lan rasel, so ga ženske plele. Lan je cvetel lepo modro. Ko je seme dozorelo, so ženske lan ročno izpulile in iz njega izločile seme. Lan oziroma stebela lanu pa so lepo pazljivo raztrosile po travniku, da se je posušil. Sušenje je trajalo približno petnajst do dvajset dni. Če je bilo zelo sončno vreme, so lan sušili na soncu. Ob slabem vremenu pa v krušni peči ali v za to pripravljenih pečicah. Od suhega lanu so ženske nato na trlicah ločile vlakno od slame.

Nadaljeval je učenec Jernej v poglavju Lan, in sicer: "V zgodnjih jutranjih urah (ob treh zjutraj), so šle terice na delo. Ko so le-te opravile svoje delo, je prišlo predivo v roke predicam. Pozimi so tako brneli kolovrati v topli sobi, da je bilo veliko veselja. Še po večerji so predice sedle za svoj kolovrat in tekmovalle med seboj, katera bo predla tanjše niti in katera bo spredla večjo kodeljo. Včasih so do polnoči brnela vretena. Moški so med tem časom popravljali razno orodje, otroci pa po tleh pridno iskali kobilico, če je le-ta kateri od predic padla na tla. Kobilica je bila navadno od brezove vejice kaveljček, po katerem je drsela preja izpod palca na vretenu. Ta priprava je najverjetneje dobila ime po tem, saj je velikokrat odskočila z vretena kot kobilica na travniku. V primeru, da je niso našli, so morali narediti novo iz brezove metle, ki je stala za vrati so odrezali kobilico iz njenih šibic. Tisti, ki je naredil boljšo kobilico, ga je predica posebej pohvalila. Spomladi je prišla preja pripravljena do tkalca. Ta je naredil iz nje platno, ki so jo uporabljali za obleko. Tako si je kmet pridelal vso obleko sam."

V poglavju Priprava platna in njuna uporaba je učenka Jasna zapisala:

"Preja v klopkih pride k tkalcu. Le-ta je imel na tleh klopačenico, škatlo z dvanajstimi klopki. Dvanajst niti je združil in spletel snovače, ki jih je nato položil na statve, nit pa napeljal skozi čolniček in začel tkati. Ko je stkal platno, je bilo le-to v tako imenovani trobi. Potem ga je bilo potrebno plejati na trati s polivanjem ob sončnem vremenu vsaj teden dni. Če so hotele gospodinje imeti platno belo, so ga na soncu belile. Otroci so čuvali platno na belilu in ko je bilo suho, so poklicali mamo, da ga je prišla polit z vodo. Od dneva do dneva je bilo bolj belo.

²⁷ Osnovna šola Odranci, Projekt Od lanu do platna, Odranci, 20. 10. 1995, arhiv - zasebna last mentorice.

Čim bolj je gospodinja obelila platno, tem bolj ponosna je bila. Obleke so še v 2. polovici 19. stoletja izdelovali večinoma iz domačega platna."

Za konec pa še pesmica, ki jo je, kot četrtošolka, zapisala naša mentorica, ga. Klementina Sečkar:

Zgodaj spomladi lan smo posejali.

Ko pokukal bo iz zemljice,

opleli ga bomo.

Po cvetenju bodo

glavice kimale,

ki babica jih brala bo.

Zdaj lan je dozorel,

na žetvo je že vse nared.

So prišle ženičke

in lan so ves pomikale.

5. SKLEP

Kljub prvotni zamisli raziskati in podrobno predstaviti en poklic v naši vasi, smo po zaključku te raziskovalne naloge zadovoljni, da nismo ostali pri tej zamisli in smo zajeli več različnih poklicev. Čeprav bi marsikdo trdil, da bi se v primeru izbire enega poklica, bolj poglobili, menimo, da temu ne bi bilo tako. Težava bi bila v pridobitvi ustnih pričevanj, saj je velika večina potomcev izseljenih ali pa umrlih, prav tako je zelo malo slikovnega gradiva, ker takratne generacije niso bile tako kot današnje IKT opremljene oziroma temu niti niso posvečale nobene pozornosti. Pri tem razmišljanju nas je ob posredovanju podatkov, katere so bile vse dejavnosti našega kraja v preteklosti, podkrepil tudi g. župan, ki mu dediščina naših prednikov pomeni ogromno in je vesel vsega, kar se razišče iz preteklosti.

Ker smo razmišljali torej bolj širše in želeli iz še živečih posameznikov izvedeti vsaj nekaj, smo se odločili za prikaz vseh poklicev, ki so bili živi v naši vasi v preteklosti. Ob tem je potrebno povedati, da zaradi izumrlih oz. zelo oddaljenih potomcev, nismo zajeli popolnoma vseh ljudi, na primer žganjekuharja Pištaka, Gornjeca, pa kolarja Hajdinjaka. Ugotovili smo, da so nekateri izmed poklicev živi še danes, na primer kovač Franc, kašar Kavaš, žganjekuhar Žugelj, žagar Horvat. A vendar je potrebno poudariti, da je danes njihovo delo popolnoma drugačno, kot je bilo delo njihovih prednikov izpred 40, 50 let. Takrat, kot smo ugotovili, je bilo delo pretežno ročno, uporabljala so se enostavna orodja, ni bilo zahtevne dokumentacije, stranke so prihajale same, brez reklame, plačilo je bilo za takratne čase solidno (ali v blagu ali v denarju), veliko je bilo lojalnosti in pripravljenosti pomagati drug drugemu, brez kakršnega koli plačila. Ljudje so se bolj družili in bili med seboj povezani. Skoraj vsepovsod se je pila rdečka, jedla potica, pa čeprav ni imela veliko orehov, je bila boljša kot sedanja. Zakaj? Ker je bila narejena iz domačih sestavin, domačega truda in ker je še zmeraj kot taka v spominu že več kot 50 let. Da o vseh ostalih prigodah, ne govorimo, koliko jih je ostalo v spominu sogovorncem in se jin z žanrom v očeh spominjajo. Le kaj neki se bomo spominjali mi? A bodo naši spomini za 50, 60 let tudi tako vedri in veseli?

Naloge nikakor ne moremo skržiti, še najmanj kaj izustiti. To bi bilo nepošteno do vseh vaščanov, ki so si vzeli čas za nas in se spominjali svoje mladosti z velikim veseljem. Posebno zadovoljni so bili zato, ker se za to zanimamo mi mladi. Da, prav ste prebrali. Mi mladi, ki živimo v svetu telefonov in računalnikov. In ravno zato ne moremo ničesar izpustiti. Skorajda povsod je naše srečanje trajalo približno dve uri. Pridobili smo vsaj nekaj slikovnega gradiva, raziskali še neraziskano in vse te podatke prikazali ter nadgradili kulturno dediščino kraja. Časi,

Odranski mojstri

ki so minili, so bili po pričevanjih lepi, pa čeprav pogosto fizično naporni pa vseeno vsem v ponos in veselje. Takšnih časov več ne bo in trudimo se, da ne bodo potonili v pozabo ter obiskujemo in prisluhnimo starejšim, ker imajo še veliko vsega za povedati.

6. LITERATURA IN VIRI

6. 1 Literatura

- Baš Angelos, Slovenski etnološki leksikon, Ljubljana 2004.
- Bogataj Janez, Domače obrti na Slovenskem, Ljubljana 1989.
- Kajč Milan, Odmevi ob Muri, Maribor 1935.
- Osnovna šola Odranci, Projekt od lanu do platna, Odranci 1995.
- Osnovna šola Odranci, Petošolske novice, Odranci 2015.
- Slavje neuničljivega upanja, Zbornik ob prvi obletnici blagoslovitve zvonikov in dokončanja cerkve Svete Trojice, Odranci 2005.
- Župnija Odranci, Župnijska kronika 1966.

6. 2 Ustni viri (navedeni po abecednem vrstnem redu):

- Balazič Vlado, roj. 1958. Pridobljeno 4. 2. 2020.
- Borovič Ana, roj. 1943. Pridobljeno 29. 1. 2020.
- Casar Franc, roj. 1955. Pridobljeno 24. 1. 2020.
- Čeh Alojz, roj. 1941. Pridobljeno 22. 1. 2020.
- Horvat Jože, roj. 1948. Pridobljeno 6. 2. 2020.
- Horvat Karel ml., roj. 1959. Pridobljeno 3. 2. 2020.
- Kavaš Jože in Elizabeta, roj. 1947 in 1948. Pridobljeno 27. 1. 2020.
- Kociper Gizela, roj. 1941. Pridobljeno 10. 2. 2020.
- Zver Kristina, roj. 1949. Pridobljeno 5. 2. 2020.
- Žugelj Marija, roj. 1951. Pridobljeno 14. 1. 2020.